

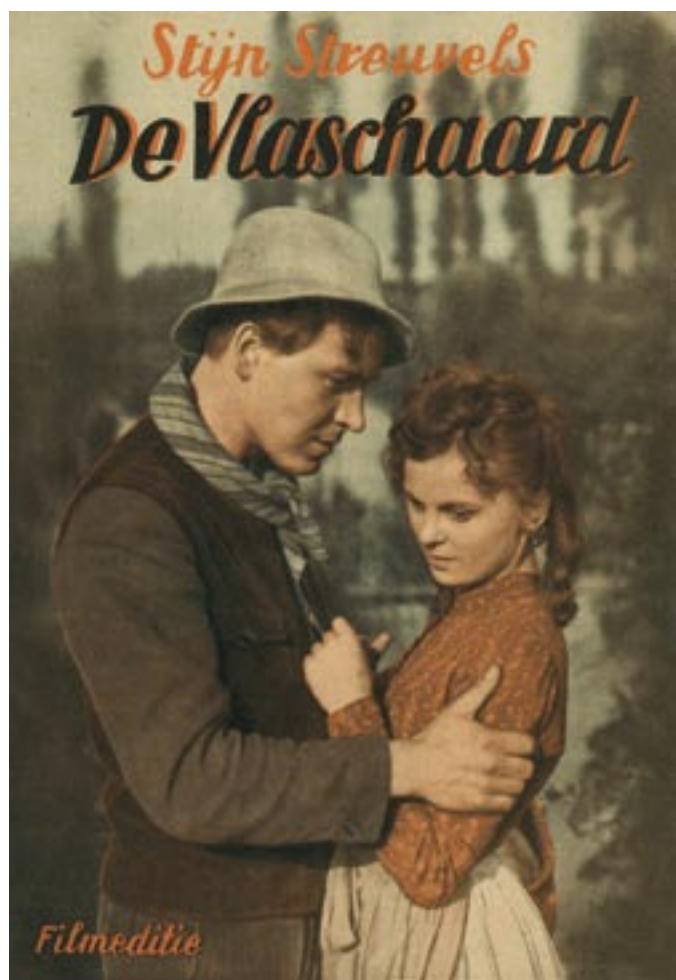
DE VLASCHAARD 1943

Een Duitse Schellebelle

[Roel Vande Winkel¹
& Ine Van linthout²]

De zomer van 1942 was een woelige periode voor Stijn Streuvels. 'Radio België', waarnaar men van de Duitse bezetter eigenlijk niet mocht luisteren, beschuldigde de schrijver vanuit Londen van collaboratie. Ook het verzet strooide tegen Streuvels gerichte pamfletten uit.³ Aanleiding van de beschuldigingen? Een ploeg van de Duitse filmmaatschappij Terra verbleef in het Kortrijkse om in nauw overleg met Streuvels opnamen te maken voor een film die *Der Flachsacker* zou heten. De productie verscheen in Duitsland uiteindelijk onder de meer poëtische titel *Wenn die Sonne wieder scheint* (1943). Voor Vlaanderen en Nederland werd de film in het Nederlands nagesynchroniseerd. *De Vlaschaard* ging in augustus 1943 in première en was in Vlaanderen zeer succesvol. Dat het een Duitse productie betrof, weerhield massa's Vlamingen niet om de film in 1943-1944 te gaan bekijken. Na de Bevrijding werd Streuvels' medewerking aan de film opnieuw ter discussie gesteld. Dit bracht de auteur, die zijn 'verdediging' sinds 1942 voorbereidde, ertoe onduidelijkheid te creëren over het ontstaan van de film. In het jaar waarin Streuvels' roman *De Vlaschaard* (1907) zijn eeuwfeest viert, reconstrueert het project 'De Vlaschaard 1943' de geschiedenis van *Wenn die Sonne wieder scheint*.

Het verhaal achter de film wordt niet geïsoleerd voorgesteld, maar in zijn literatuur- en filmhistorische context geplaatst.

EEN DUITSE VLASCHAARD-FILM

Wanneer de filmwereld op zoek gaat naar een sterk scenario, belandt zij regelmatig bij romans die hun succes al hebben bewezen. Dit geldt niet alleen voor Hollywood, van *Gone with the Wind* (1939) tot *The Da Vinci Code* (2006), maar evenzeer voor kleinere taalgebieden zoals Vlaanderen. In 1934 maakten Jan Vanderheyden en Edith Kiel het zeer succesvolle *De Witte*, gebaseerd op Ernest Claes' schelmenroman.⁴ Eveneens in de eerste helft van de jaren 1930 werkte de Gentse dramaturg Herman Van Overbeke aan een filmscenario van Stijn Streuvels' *De Vlaschaard*. Voor die film werd echter geen geldschieter gevonden. Dit was binnen de Vlaamse context niet verwonderlijk: Van Overbekes scenario, dat het boek zeer trouw volgde en dus ook het droevige einde overnam, bood grondstof voor een dramatische film.⁵ Voor dergelijke producties was op de Belgische markt geen plaats. Vanderheyden en Kiel maakten met *De Witte* en andere films duidelijk dat een op het kleine Vlaanderen gerichte film rendabel kon zijn, maar hielden angstvallig vast aan het genre van de humoristische volksfilm.

In 1941 werd Streuvels opnieuw gecontacteerd in verband met een eventuele verfilming van *De Vlaschaard*. De vraag kwam deze

keer van Terra, een belangrijke Duitse filmmaatschappij die vooral ontspanningsfilms uitbracht, maar in 1940 ook verantwoordelijk was voor de antisemitische propagandafilm *Jud Süß*. Terra zag in de kernthema's van *De Vlaschaard* – het generatieconflict tussen boer Vermeulen en zijn zoon Louis en de ontluikende liefde tussen Louis en Schellebelle – een zeer verfilmbaar onderwerp. Toch werd het einde van de roman omgevormd tot een happy end. Dit slot beantwoordde beter aan de wetten van het filmmedium. Daarnaast sloot de aanpassing ook beter aan bij de nazi-ideologie, die de jeugd wou zien krijgen waar ze recht op had. Terwijl de roman eindigt als Louis op zijn sterfbed ligt, biedt de film het vooruitzicht dat hij geneest en de boerderij samen met zijn Schellebelle zal overnemen.

Er is geen enkel bewijs dat de film in opdracht van een politieke instantie werd gedraaid. Dat elke film groen licht moest krijgen van het propagandaministerie, zorgde er wel voor dat filmmaatschappijen projecten kozen die veel kans maakten om door de censuur te geraken. Het feit dat Streuvels door de officiële instanties sterk werd gepromoot, speelde alvast in de kaart van Terra. Dat Vlaanderen door nazi-Duitsland als een 'rasverwant' volk werd gezien, maakte de keuze voor een Vlaamse setting bovendien ook bruikbaar vanuit ideologisch standpunt.

WENN DIE SONNE WIEDER SCHEINT: OPNAMEN IN KORTRIJK⁶

De binnenopnamen werden in 1942 gemaakt in studio's nabij Berlijn, waar men na een studiereis richting Kortrijk een 'Vlaamse hoeve' had opgetrokken. Voor de buitenopnamen kwam men op aandringen van Streuvels in het 'thuisland van de Vlaschaard' filmen. In de zomer van 1942 logeerden regisseur Boleslaw Barlog en zijn ploeg in Kortrijk. Men maakte opnamen in de stad, maar filmde vooral in de landelijke omgeving van Ingoogem, Otegem en Tiegem. Kunstschilder Staf Stientjes, uitbater van het gasthof Het Vossenhol in Tiegem en een goede vriend van Streuvels, trad op als manusje-van-alles. Hij zorgde voor het aanwerven van Vlaamse figuranten, maar ook voor het organiseren van een heuse Vlaamse kermis. Hoofdacteurs Paul Wegener, Paul Klinger en Bruni Löbel – die met de rol van Schellebelle haar doorbraak beleefde – voelden zich blijkbaar goed thuis in Vlaanderen en waren vooral blij met de plattelandskost, die beter was dan wat er op dat moment in Duitse steden op het menu stond.⁷

De film werd in het voorjaar van 1943 afgewerkt. De Duitse propagandaminister Joseph Goebbels, verantwoordelijk voor het 'begeleiden' van de Duitse filmproductie, bekeek de film persoonlijk. Hij noteerde in zijn dagboek dat *Der Flachsacker*, zoals de werktitel van de film toen nog luidde, "een boerenfilm van zeer hoog niveau" was geworden en bovendien ook "de eerste film die toonde dat men het boerenmilieu op een artistiek hoogstaande manier kon weergeven".

Wenn die Sonne wieder scheint, zoals de film kort nadien werd genoemd, werd in de zomer van 1943 in het Nederlands nagesynchroniseerd. De film liep eerst in grote zalen in Gent, Antwerpen en Brussel, later in kleinere bioscopen.

Honderdduizenden Vlamingen bekeken de film, die met zijn succes ook de verkoop van het boek stimuleerde. Tekenend is het feit dat de persverantwoordelijke van de Ufa-maatschappij, die de film in België verdeelde, tegenover Streuvels zijn vreugde uitdrukte omdat de 'Vlaschaarden' na de Belgische filmpremière over de toonbank gingen "zoals lekkere koekjes bij den bakker (vòòr den oorlog, natuurlijk)".

'DE VLASCHAARD 1943': EEN PROJECT IN MEERVOUD

De kern van 'De Vlaschaard 1943', een project van de Erfgoedcel Kortrijk met steun van de Vlaamse overheid, vormt het onderzoek van Roel Vande Winkel en Ine Van linthout. Op basis van archiefmateriaal uit binnen- en buitenlandse instellingen en privé-collecties, waaronder de voorheen onbekende correspondentie tussen Streuvels en Terra, werden de productie en de vertoning van de film gereconstrueerd. De resultaten van dit onderzoek worden samengebracht in het boek *De Vlaschaard 1943: een Vlaams boek in nazi-Duitsland en een Duitse film in bezet België*. Het boek gaat, zoals de titel aangeeft, niet louter over de film maar ook over Streuvels, zijn boek en nazi-Duitsland. Wie wil begrijpen waarom een Duitse filmploeg uitgerekend bij Streuvels en zijn Vlaschaard terecht kwam, dient immers vertrouwd te zijn met de literair-historische context.

'De Vlaschaard 1943' is ook de titel van de tentoonstelling, die vanaf 31 maart 2007 in het Nationaal Vlas-, Kant- en Linnenmuseum loopt.

Het verhaal van *De Vlaschaard* (1907) en van *Wenn die Sonne wieder scheint* (1943) wordt er gebracht aan de hand van handschriften, filmfoto's en -fragmenten, zeldzame boekexemplaren en andere bezienswaardigheden. Net zoals het boek geen tentoonstellings-catalogus is, is de tentoonstelling veel meer dan een samenvatting van het boek. Originele scenarioversies liggen ter inzage, authentieke filmaffiches en -foto's illustreren het verhaal terwijl beeldschermen film- en interviewfragmenten tonen.

Eveneens onder de titel 'De Vlaschaard 1943' brengt het Koninklijk Filmarchief *Wenn die Sonne wieder scheint* uit op dvd. Het schijfje bevat zowel de Duitse als de Vlaamse versie van de film, telkens met tweetalige ondertitels. De extra's bevatten

'De Vlaschaard 1943' is een project van de Erfgoedcel Kortrijk in samenwerking met het Nationaal Vlas-, Kant- en Linnenmuseum, het Stijn Streuvels genootschap, het Huis van Beeld en Geluid Kortrijk, het Koninklijk Belgisch Filmarchief, de West-Vlaamse Gidsenkring Kortrijk-Menen, de Provincie West-Vlaanderen, de Stedelijke Bibliotheek Kortrijk, de Provinciale Bibliotheek, het Documentatiecentrum West-Vlaanderen (Tolhuis), Westtoer, de Dienst voor Toerisme Kortrijk, met de steun van de Vlaamse overheid.

De tentoonstelling *De Vlaschaard 1943* loopt van 31 maart tot en met 26 mei 2007 in het Nationaal Vlas-, Kant- en Linnenmuseum te Kortrijk. In het najaar verhuist de tentoonstelling naar het Guido Gezelle museum te Brugge. Voor meer informatie, zie: www.erfgoedcelkortrijk.be. Voor meer informatie over de onderzoekspresentaties in Amsterdam, Brussel en Berlijn, zie: www.wgfilmtv.ugent.be.

Het boek met dvd kan op de tentoonstelling worden gekocht voor €30. Voor €35 (portkosten inbegrepen) kan het ook worden opgestuurd. Bestellen kan door het totaalbedrag te storten op rekeningnummer 001-4503411-68 van Groeninghe BVBA met vermelding 'De Vlaschaard 1943' + naam en adres van de besteller.

historische filmdocumenten: werkopnamen van de film en Lied van het Linnen (1938) van Charles Dekeukeleire, die volgens de Vlaamse nationaal-socialistische krant *Volk en Staat* beter zelf *De Vlaschaard* had verfilmd. Verder bevat het schijfje interviews met de onderzoekers en met vader Marcel en zoon Jan Gruyaert, respectievelijk de regisseurs van *Vlas* (1948) en van *De Vlaschaard* (1983). Ten slotte bevat de dvd ook fragmenten van interviews die de onderzoekers afnamen van zes ooggetuigen, die spreken over hun betrokkenheid bij de filmopnamen.

Het onderzoek van 'De Vlaschaard 1943' wordt ook internationaal gevaloriseerd. Op 21 april stellen Roel Vande Winkel en Ine Van linthout hun onderzoek voor op de studiedag 'Het bezette scherm' in het Filmmuseum Antwerpen (MuHKA), waaraan ook dr. Ingo Schiweck (Duitsland) en dr. Paul Lesch (Groothertogdom Luxemburg) hun medewerking verlenen. Op 4 mei stellen zij *Wenn die Sonne wieder scheint* voor in de reeks *Wiederentdeckt*, een organisatie van CineGraph Babelsberg en het Bundesarchiv-Filmarchiv in de Zeughauskino van het Deutsches Historisches Museum in Berlijn. Op 8 mei wordt het onderzoek voorgesteld op de algemene ledenvergadering van de Vereniging Geschiedenis, Beeld en Geluid in het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie te Amsterdam. ■

- 1 Dr. Roel Vande Winkel (Werkgroep Film & TV Studies - Universiteit Gent) is postdoctoraal onderzoeker bij het FWO-Vlaanderen en gastprofessor aan de Sint-Lukas Hogeschool Brussel. Als lid van de Werkgroep Film & TV Studies (vakgroep Communicatiewetenschap en UGent) verricht hij onder andere onderzoek naar de geschiedenis van de Belgische cinema tijdens de Duitse bezetting.
- 2 Dra. Ine Van linthout (Universiteit Antwerpen, Humboldt-Universität van Berlijn) studeerde Germaanse Filologie in Namen, Leuven en Keulen. Zij doet sinds geruime tijd onderzoek naar de beeldvorming rond Vlaanderen in nazi-Duitse literatuur en literaire tijdschriften. Momenteel beëindigt zij haar doctoraat over de plaats en functies van literatuur in het 'Derde Rijk'.
- 3 Robert VERSCHUERE, *Doorheen het leven en nog omtrent Stijn Streuvels*. Ingoogem, Robert Verschuere, 1978, p.177.
- 4 Sofie VAN BAUWEL en Daniel BILTEREYST, 'Het ontstaan van de Vlaamse volksfilm: regionale cinema, populaire cultuur en de strijd om De Witte (1934)', *Volkskunde*, 106 (2005) 4, p.375-390.
- 5 Herman Van Overbekes filmproject was bekend, maar werd door Streuvels' biografen steevast aan het einde van de jaren 1930 gesitueerd. Dit was een gevolg van Streuvels' bewust gecreëerde antidatering, die wordt ontrafeld in Roel VANDE WINKEL en Ine VAN LINTHOUT, *De Vlaschaard 1943: een Vlaams boek in nazi-Duitsland en een Duitse film in bezet België*. Kortrijk, Groeninghe, 2007.
- 6 Voor bronnenmateriaal over dit thema kan de lezer terecht in de hierboven vermelde publicatie.
- 7 Bruni Löbel zou de opening van de Kortrijkse tentoonstelling bijwonen, maar overleed op 27 september 2006. Zij acteerde tot op het einde van haar leven, onder ander in de televisiereeks Forsthaus Falkenau (1989-2006).